

การใช้สัดส่วนเปรียบเทียบในผลงานประติมากรรมรูปทรงมนุษย์*

Using comparative proportions in the human figurative sculptures

พงษ์พันธ์ จันทนัมภูระ (Pongpan Chantanamattha)^{**}พิษณุ ศุภนิมิตร (Pisanu Supanimit)^{***}วิชัย สิทธิรัตน์ (Wichai Sitthirat)^{****}สุธี คุณาวิชยานนท์ (Sutee Kunavichayanont)^{*****}

บทคัดย่อ

การใช้สัดส่วนเปรียบเทียบในผลงานประติมากรรมรูปทรงมนุษย์เป็นการศึกษาในหนึ่งของการทำ
 คุชชินพจน์ในหัวข้อ “ชีวิตพ่อ การปกป้องจากลูก” ที่มีแนวความคิดว่า การมีลูกทำให้ชีวิตมีความสุขและความ
 ปลอดภัยมากยิ่งขึ้น มีการแสดงออกด้วยการทำให้รูปทรงของลูกมีขนาดใหญ่กว่าขนาดเท่าจริงและทำให้รูปทรง
 ของพ่อเล็กกว่าขนาดเท่าจริง จัดกิจกรรมให้อยู่ในลักษณะที่ลูกกำลังดูแลปกป้องพ่อด้วยความสุขร่วมกัน

ผลงานของประติมากรทั้งสี่ท่านที่ได้ทำการศึกษาเป็นผลงานการสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง
 สัดส่วนเปรียบเทียบ โดยมีประติมากรที่สร้างสรรค์ผลงานเกี่ยวข้องดังนี้ มิเกลันเจโล บัวนาโรตี (Michelangelo
 Buonarroti) แสดงออกด้วยการเน้นรูปทรงให้มีพลังด้วยการเพิ่มขนาดและเน้นความรู้สึกให้อ่อนแอด้วยการลด
 ขนาดของรูปทรงมนุษย์ในผลงานชื่อ “ปิเอตา ออฟ เซนต์ปีเตอร์ส” (Pieta of St. Peters) อาจารย์นันทวิมล
 จันทนัมภูระ แสดงออกด้วยการใช้สัดส่วนของพ่อและลูกตามปกติคือพ่อ 7.5 ส่วน และลูก 5 ส่วน แต่มีการ

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต เรื่อง “ชีวิตพ่อ การปกป้องจากลูก” สาขาวิชาทัศนศิลป์
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

** นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาทัศนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร โทร 081 575 3020
 e-mail; pchantanamattha@gmail.com

Ph.D. Student Department of Visual Arts, Graduate School, Silpakorn University.

*** ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ศาสตราจารย์เกียรติคุณพิษณุ ศุภนิมิตร อาจารย์ประจำสาขาภาพพิมพ์ คณะจิตรกรรม
 ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Advisor Prof. Pishnu Supanimit, Department of Graphic Arts, Faculty of Painting Sculpture and Graphic Arts,
 Silpakorn University.

**** ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ศาสตราจารย์วิชัย สิทธิรัตน์ อาจารย์ประจำสาขาประติมากรรม คณะจิตรกรรมประติมากรรม
 และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Emeritus Prof. Wichai Sitthirat, Department of Sculpture, Faculty of Painting Sculpture and Graphic Arts,
 Silpakorn University.

***** ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม รองศาสตราจารย์สุธี คุณาวิชยานนท์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาทฤษฎีศิลป์ คณะจิตรกรรม
 ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Emeritus Assoc. Prof. Sutee Kunavichayanont, Department of Art Theory, Faculty of Painting Sculpture and
 Graphic Arts, Silpakorn University.

ขยายขนาดให้ทั้งสองรูปทรงใหญ่ขึ้นเป็น 2 เท่า เพื่อเน้นความสำคัญของเรื่องราวและทำให้เกิดความงามเมื่อติดตั้งในสถานที่สาธารณะนอกอาคารที่มีสิ่งรบกวนมากในผลงาน “พ่อพระของลูก” ชาร์ลส์ เรย์ (Charles Ray) แสดงออกถึงความแปลกประหลาดของความสัมพันธ์ทางเพศในครอบครัวของคนอเมริกัน โดยการยกเอารูปทรงของครอบครัวคนอเมริกันประกอบด้วยพ่อ แม่ ลูกชายและลูกสาว แล้วปรับขนาดใหม่ให้พวกเขามีขนาดความสูงเท่ากันที่ 125 เซนติเมตร เพื่อแสดงความสัมพันธ์ใหม่ในผลงานชื่อ “Family romance” และนินา เลวี (Nina Levy) ประติมากรหญิงที่แสดงออกด้วยการเพิ่มขนาดของลูกให้ใหญ่ขึ้นแต่คงขนาดของพ่อและแม่ให้มีขนาดเท่าเดิม เพื่อเป็นการเน้นความสำคัญของลูกที่มีต่อครอบครัวมากในผลงานชื่อ “Toss” ผลงานประติมากรรมที่ได้ศึกษานี้มีประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมในหัวข้อ “ชีวิตพ่อ การปกป้องจากลูก” เพราะการได้ศึกษาผลงานจากประติมากรชั้นนำเพื่อค้นหาแนวทางในการสร้างสรรค์ใหม่ให้เกิดขึ้น

การศึกษานี้ทำให้พบแนวทางใหม่ของการใช้สัดส่วนเปรียบเทียบคือ การขยายขนาดของรูปทรงลูกให้ใหญ่ขึ้นกว่าปกติและการลดขนาดของพ่อให้เล็กลงกว่าปกติเพื่อรองรับแนวความคิดว่า การมีลูกมีครอบครัวทำให้ชีวิตมีความอบอุ่น ความปลอดภัยมากยิ่งขึ้น จึงสร้างสรรค์ให้ลูกมีลักษณะที่ใหญ่กว่าเพื่อเสริมความรู้สึกให้แข็งแรงสามารถดูแลและปกป้องพ่อที่ถูกสร้างสรรค์ให้มีขนาดเล็กกว่าลูก

คำสำคัญ: ประติมากรรมรูปทรงมนุษย์, สัดส่วนเปรียบเทียบ

Abstract

“Using comparative proportions in the human figurative sculptures” is a part of the study for dissertation fulfillment entitled, “Father’s life, the protection from his child”. Under the concept of having a child bring joy and secure a parent’s life, the artworks were expressed through the proportion adjustment. By shaping the child’s size bigger and the father’s size smaller than the actual sizes, the sculptures were set in the actions that the child was pleasantly taking care of his father.

The selected artworks for this study related to the comparative proportions were created by four sculptors as follows; [1] Michelangelo Buonarroti’s **Pieta of St. Peter’s** powerfully emphasized the shapes by means of enhancing the Virgin Mary’s size and accentuated the human weakness via reducing the Jesus Christ’s size. [2] Nonthiwat Chandhanaphalin’s **Father and Child** was expressed via the ordinary proportion of father and child (7.5: 5); hence, it was exaggerated twofold to reiterate its significance and to install in the public outdoor space properly. [3] Charles Ray’s **Family Romance** expressed the weirdness of sexual relationships in American families by choosing the figures of father, mother, daughter and son, and resizing them equally in 125 centimeters to present the new family relationship. And [4] **Toss** by a female artist Nina Levy represented the importance of the child towards his family members through his gigantic size while keeping the regular size of the parents. All of

these artworks by the sculptor masters are beneficial in exploring a new way for “Father’s life, the protection from his child” creation.

As a result, this study has found the new means of using comparative proportions which are (1) exaggerating the child’s proportion and (2) downsizing the father’s proportion. This supports the idea that having a child makes the parent’s life safe and sound. For this reason, the child figures were created larger to enhance his strength of caring and protecting his little father.

Keyword: human figurative sculpture, comparative proportion

1. บทนำ (แนวความคิด ที่มาและความสำคัญ แรงบันดาลใจ เป้าหมาย)

ที่มาและความสำคัญของการศึกษา การใช้สัดส่วนเปรียบเทียบในผลงานประติมากรรมรูปทรงมนุษย์เป็นความสำคัญมากในการศึกษาในหัวข้อดุชนิพนธ์ว่า “ชีวิตพ่อ การปกป้องจากลูก” (Father’s Life, the protection from the child) การสร้างสรรค์ผลงานดุชนิพนธ์ชุดนี้เป็นผลงานประติมากรรมรูปทรงมนุษย์ร่วมสมัย (Figurative Contemporary Sculpture) มีการนำเสนอรูปทรงที่แสดงออกถึงความรักที่พ่อมีให้กับลูกสาว การมีลูกคนแรกทำให้เกิดความรู้สึกที่ต้องควบคุมดูแลความคิดและ พฤติกรรมที่อาจก่อให้เกิดอันตรายขึ้นกับตนเอง จึงเป็นเหตุที่ทำให้พ่อเกิดความปลอดภัยในชีวิตมากยิ่งขึ้นตามภาพประกอบที่ 1

ภาพประกอบที่ 1 ผลงานดุชนิพนธ์
“ไว้ในหิน”, 150 x 150 x 80 เซนติเมตร, หินอ่อน, 2561.

จากหัวข้อที่ได้นำเสนอจึงเลือกใช้วิธีการสร้างสรรค์รูปทรงประติมากรรมแบบการสลับตำแหน่งหน้าที่ของรูปทรงและ การใช้สัดส่วนเปรียบเทียบระหว่างพ่อกับลูก กล่าวคือสร้างให้รูปทรงของพ่ามีขนาดเล็กลง 2 เท่า สร้างรูปทรงของลูกให้มีขนาดใหญ่ขึ้น 2 เท่า และนำมาจัดอิริยาบถที่ลูกกำลังเฝ้ามองพ่อขณะที่พ่อกำลังนอนพักอย่างสบายใจเป็นการนำเสนอภาพของความรักอบอุ่นและการดูแลอย่างใกล้ชิด โดยใช้วิธีการสลับตำแหน่งหน้าที่กันของรูปทรงทั้งสอง เพื่อแสดงให้เห็นถึงชีวิตของพ่อที่ได้รับความรักและการปกป้องดูแลจากลูกสาวจากที่มดั่งกล่าวจึงต้องทำการศึกษาแนวความคิดและรูปแบบผลงานของประติมากรที่ได้แสดงออกในผลงานโดยการใช้สัดส่วนเปรียบเทียบในรูปทรงมนุษย์ทั้งประติมากรไทยและสากลเพื่อศึกษาหาความเป็นไปได้ใหม่ๆ ในการสร้างสรรค์และเป็นการเสริมรากฐานทางความคิดเรื่องสัดส่วนเปรียบเทียบดังกล่าวให้น่าสนใจและน่าเชื่อถือมากขึ้น

2. เป้าหมาย

- 2.1 เพื่อศึกษาประติมากรรมรูปทรงมนุษย์ที่มีการใช้สัดส่วนเปรียบเทียบ
- 2.2 เพื่อสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมที่มีการใช้สัดส่วนเปรียบเทียบ

3. วิธีการดำเนินการ (กระบวนการดำเนินงานสร้างสรรค์ การวิเคราะห์ หรือสังเคราะห์และสรุปผล)

- 3.1 ศึกษาผลงานของประติมากรรมทั้งภายในและต่างประเทศจำนวน 4 คน จากอดีตสู่ปัจจุบัน ดังนี้

3.1.1 มิเกลันเจโล บัวนาโรตี (Michelangelo Buonarroti)

ผลงานที่นำมาศึกษาวิเคราะห์ ปิเอตา ออฟ เซนต์ปีเตอร์ส (Pieta of St. Peters)

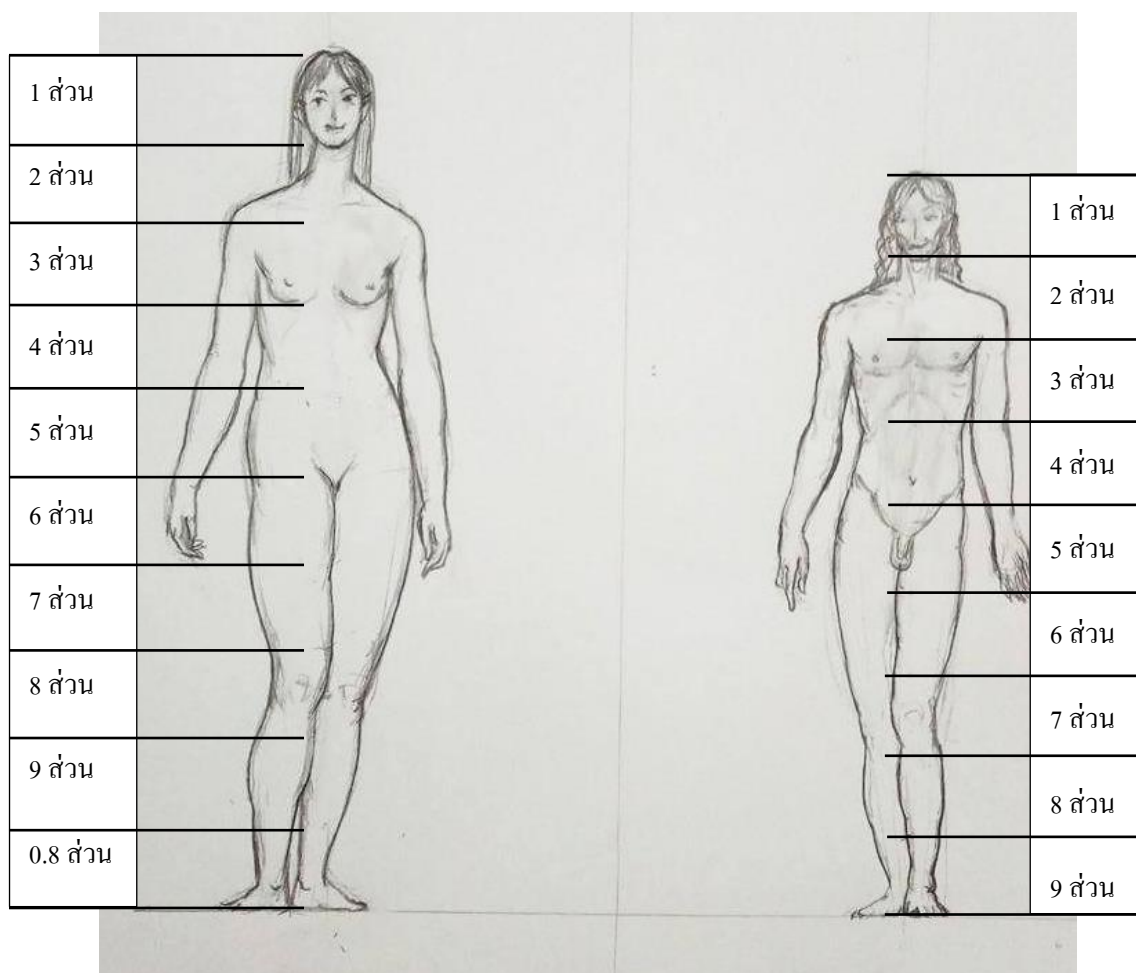

ภาพประกอบที่ 2 ปิเอตา ออฟ เซนต์ปีเตอร์ส (Pieta of St. Peters), 1489- 1499, 174 x195 เซนติเมตร, หินอ่อน.

ที่มาของภาพ <http://epilaarte2.blogspot.com/2014/02/miguel-angel-piedad-vaticana.html>

เข้าถึงเมื่อ 30 กรกฎาคม 2560

ผลงานชิ้นสำคัญนี้มีเคลันเจโลได้รับการว่าจ้างจากพระคาร์ดินัล Jean Bilheres de Lagrulas และถูกสร้างเสร็จเมื่อปี 1499 .ในขณะที่เขาอายุได้เพียง 24 ปี¹ผลงานชิ้นนี้มีการจัดองค์ประกอบของผลงานให้อยู่ในโครงสร้างของสามเหลี่ยมด้านเท่า เป็นรูปทรงของโครงสร้างที่มีความแข็งแรงเพราะมีฐานที่ค่อนข้างกว้าง² ผลงานชิ้นนี้เป็นผลงานศิลปะชิ้นแรกๆ ที่นึกถึงเมื่อทำการศึกษาในหัวข้อดุชฎินิพนธ์นี้ เพราะเป็นงานชิ้นสำคัญของประวัติศาสตร์ศิลปะที่มีการใช้สัดส่วนเปรียบเทียบนำมาเป็นวิธีการสร้างสรรค์ ประกอบกับการจัดองค์ประกอบของอริยาบถขึ้นใหม่ ที่มีความแปลกออกไปจากธรรมชาติที่แม่อุ้มลูกที่โตเป็นผู้ใหญ่แล้วอยู่บนหน้าตักของตนเอง ซึ่งมิเคลันเจโลสามารถสร้างภาพที่เกิดจากความคิดและจินตนาการได้อย่างน่าสนใจ

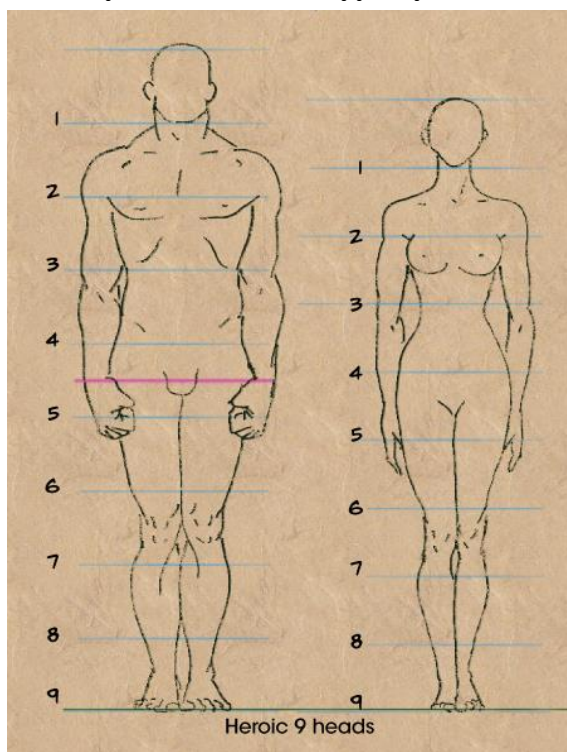

ภาพประกอบที่ 3 แสดงสัดส่วนเปรียบเทียบระหว่างพระแม่มารีและพระเยซู พระแม่มารีย์ขยายใหญ่ขึ้นเล็กน้อย แต่สัดส่วนถูกสร้างให้เป็นอุดมคติ 9.8 ส่วน พระเยซูมีขนาดที่เล็กกว่าและมีสัดส่วน 9 ส่วน

¹ Charles Sala, Michelangelo sculpture painter architect (Italy: Bayard Presse S.A., 1996), 19.

² ชลุด นิมเสมอ, องค์ประกอบของศิลปะ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2534), 264.

เมื่อศึกษาด้วยการวาดเส้นพบว่าพระแม่มารีมีสัดส่วน 9.8 ส่วน และพระเยซูมีสัดส่วน 9 ส่วน โดยหาสัดส่วนดังกล่าวได้จากการเทียบตามหลักกายวิภาคเมื่อวัดความยาวจากกระดูกหน้าแข้ง (Tibia) ของทั้งสองรูปก็จะสามารถแสดงให้เห็นถึงความสูงและสัดส่วนที่แตกต่างกันได้ การที่ประติมากรแสดงออกด้วยการสร้างสรรค์ให้รูปทรงของพระแม่มารีมีขนาดใหญ่กว่าพระเยซู สามารถตั้งข้อสันนิษฐานได้ว่าเป็นการทำให้เกิดความรู้สึกว่าพระแม่มารีเป็นผู้ที่มีความแข็งแกร่งสามารถดูแลและปกป้องพระเยซูผู้เป็นลูกได้

ภาพประกอบที่ 4 รูปทรงมนุษย์ที่เป็นอุดมคติมีขนาด 9 ส่วน ทั้งผู้ชายและผู้หญิง
 ที่มาจาก <https://abbastudios.blogspot.com/2016/11/the-ideal-heroic.html> เข้าถึงเมื่อ 3 มกราคม 2561

ผลของการศึกษายังทำให้พบอีกว่ามิเกลันเจโล (Michelangelo) มีการใช้สัดส่วนเปรียบเทียบเพื่อตอบสนองความต้องการทางความคิดโดยใช้สัดส่วนที่เป็นอุดมคติ เพราะส่วนมากรูปร่างของผู้ชายมักสูงใหญ่กว่าผู้หญิง แต่ในผลงานชิ้นนี้ใช้รูปทรงผู้หญิงใหญ่กว่าเพื่อเป็นการเน้นเรื่องราวและให้ความสำคัญกับพระแม่มารี เมื่อรูปพระแม่มารีและพระเยซูมาประกอบกันทำให้เกิดความกลมกลืนกันเป็นเพราะเรื่องราวของผลงานและทัศนธาตุทางประติมากรรม เช่น การเน้นมวลปริมาตรของรูปทรงที่เกินความจริงเล็กน้อยเพื่อผลทางการมองในระยะไกล การที่เป็นสีของหินก้อนเดียวกัน การจัดเครื่องแต่งกายที่มีผ้าคลุมศีรษะของพระแม่มารีทำให้ศีรษะดูมีขนาดใหญ่ขึ้น แต่ถ้าเขาไม่ทำให้กายวิภาคศีรษะของพระแม่มารีเล็กไว้ก่อน อาจทำให้ศีรษะใหญ่เกินไปเมื่อมีผ้าคลุมก็อาจเป็นได้

3.1.2 อาจารย์นันทวิวรรณ จันทนะพะลิน ผลงานที่ศึกษาวิเคราะห์ “พ่อพระของลูก”

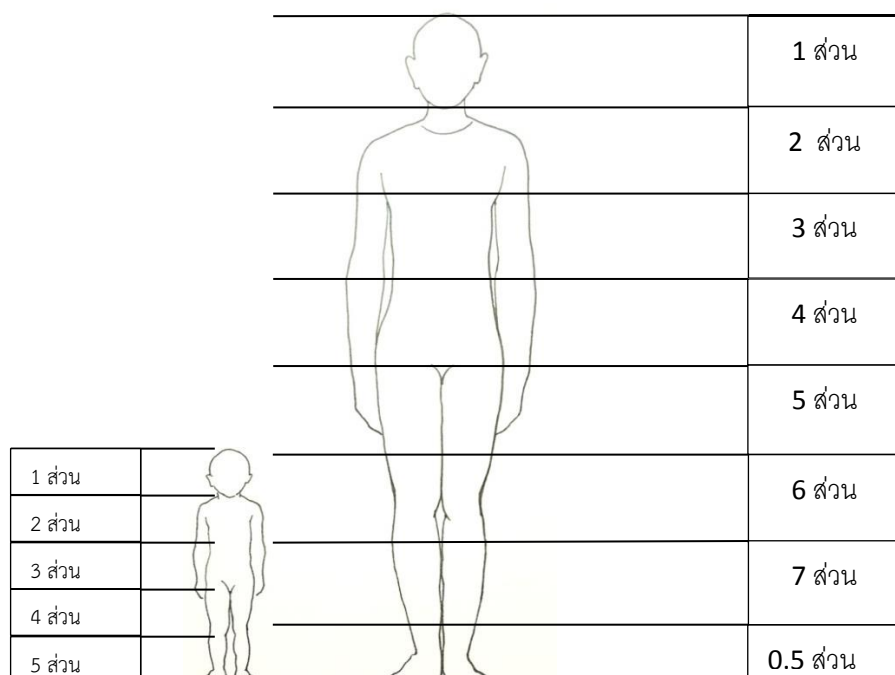

ภาพประกอบที่ 5 “พ่อพระของลูก”, 2542, 180x100 x200 เซนติเมตร, เทคนิคต้นแบบปูนปลาสเตอร์
ที่มาของภาพ :หอศิลปวัฒนธรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, นิทรรศการ
เงาสะท้อนแห่งความปรารถนา. (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2554). หน้า15.

ผลงานชิ้นนี้เกี่ยวข้องกับผลงานในหัวข้อขุณินิพนธ์ ในส่วนของการแสดงความสัมพันธ์ของรูปทรงพ่อที่ทำหน้าที่ปกป้องดูแลลูก เป็นการแสดงออกอย่างตรงไปตรงมาของความรู้สึกตามหน้าที่ของผู้เป็นพ่อ โดยที่อาจารย์นันทวิวรรณ ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับผลงานชิ้นนี้ว่า “เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระชนมายุครบ 72 พรรษา ทางกระทรวงวัฒนธรรมมีนโยบายให้ศิลปิน 72 ท่าน จัดสร้างผลงานศิลปะขึ้นท่านละ 1 ชิ้น เพื่อติดตั้งในส่วนราชการทั้ง 72 จังหวัด จึงทำให้เกิดที่จะสร้างผลงานประติมากรรมที่เกี่ยวกับเรื่องของพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งแต่การมีพระปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” พระองค์ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจตามพระราชดำริสมาโดยตลอด

คำว่า ธรรมะในพระปฐมบรมราชโองการ อาจารย์นันทวิวรรณ คิดว่ามี 2 ความหมาย คือ การปฏิบัติธรรมะในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติธรรมะเพื่อการเป็นอริยะบุคคล ท่านได้นำความหมายทั้งสองมารวมกันเพื่อสื่อเป็นความหมายในรูปทรง โดยใช้รูปทรงผู้ชายคนหนึ่งอยู่ในอาการนั่งสมาธิเป็นสัญลักษณ์แทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่กำลังนั่งเพ่งสมาธิมองมาที่ลูกซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนความหมายของพสกนิกรของพระองค์ รูปทรงของลูกอยู่ในอิริยาบถนั่งไขว่ห้างขาขวาทิ้งไปข้างหน้าเพื่อแสดงถึงการมีอนาคตที่สดใส การสัมผัสมือของพ่อลูกเพื่อแสดงออกในเรื่องของพ่อพร้อมยอมรับความปรารถนาของลูกเสมอ”³

³ สัมภาษณ์ อาจารย์นันทวิวรรณ จันทนะพะลิน ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะ (ประติมากรรม), 30 พฤษภาคม 2559.

ภาพประกอบที่ 6 แสดงโครงสร้างสัดส่วนของรูปทรงพ่อเป็น 7.5 ส่วน เป็นสัดส่วนที่สมบูรณ์แบบของคนเอเชีย และสัดส่วนของรูปทรงลูกเป็น 5 ส่วน เป็นสัดส่วนปกติของเด็กวัย 2-3 ขวบ

ผลงานข้างต้นนี้แสดงออกถึงความจงรักภักดีและความศรัทธาของอาจารย์นนทิวรรณที่มีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เป็นอย่างสูง การใช้โครงสร้างสามเหลี่ยมทำให้เกิดความรู้สึกสง่างาม รูปทรงที่เรียบง่ายเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่สามารถถ่ายทอดความเป็นพระองค์ท่านผู้มีความสง่างาม คงทน มีพลัง⁴ รูปทรงพ่อที่นิ่งหลังตรง ออกที่ผายออกด้วยการสุดลมหายใจเต็มปอด ความสมณะเห็นได้จากการมีการไม่มีส่วนประกอบใดๆ ในร่างกาย มีเพียงเสื้อผ้านุ่งห่มไว้เครื่องประดับ ความสันโดษเห็นได้จากการไม่มีรูปทรงส่วนประกอบ ไม่มีสาวกรายล้อม ความเรียบง่ายเห็นได้จากการส่วนประกอบของแท่นฐานที่นิ่งเป็นเพียงฐานไม่สูง เป็นเพียงแค่แท่นฐานที่รองรับรูปประติมากรรมเท่านั้น

รูปทรงพ่อที่กำลังดูแลและปกป้องลูกอยู่ที่บริเวณหน้าตักนั้น เป็นความรู้สึกที่ตรงกับความรู้สึกของพสกนิกรของพระองค์ท่าน เพราะคนไทยทุกคนย่อมได้รับความรู้สึกที่อบอุ่นจากสถานภาพความเป็นลูกที่ได้รับ การดูแลและปกป้องจากพระองค์ท่าน ดังคำกล่าวจากประชาชนชาวไทยที่ว่า “พ่อหลวงของปวงชนชาวไทย”

จากต้นแบบปูนปลาสเตอร์ที่เห็นข้างต้น เมื่อนำมาขยายผลให้เป็นการสลักหินแกรนิตตามเป้าหมายก็ทำให้ได้ความรู้สึกถึงสาระของความจริงจังของประติมากร ที่ถ่ายทอดออกมาจากผลงานประติมากรรมสลักหินชิ้นนี้ได้อย่างชัดเจนมากขึ้น อีกทั้งขนาดของผลงานมีขนาดประมาณ 2 เท่าของคนจริงประกอบกับการติดตั้งให้ผลงานอยู่สูงในระดับที่ประชาชนทั่วไปสามารถสัมผัสและเข้าถึงได้ ทำให้ผลงานเกิดพลังที่สามารถดึงดูดความรู้สึกของผู้พบเห็นให้สามารถเข้าใจผลงานตามเป้าหมายของศิลปินได้อย่างไม่ยากเกินไป

⁴ ชลุต นิมเสมอ. องค์ประกอบของศิลปะ (สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช: กรุงเทพฯ, 2534), 264 .

3.1.3 ชาร์ล เรย์ (Charles Ray) ผลงานที่นำมาศึกษาวิเคราะห์ “Family Romance”

ภาพประกอบที่ 7 “Family Romance”, 1993, 185 x 125 x 30 เซนติเมตร, เทคนิคผสม.

ที่มาของภาพ: <https://www.charlesraysculpture.com/collections/family-romance/info>

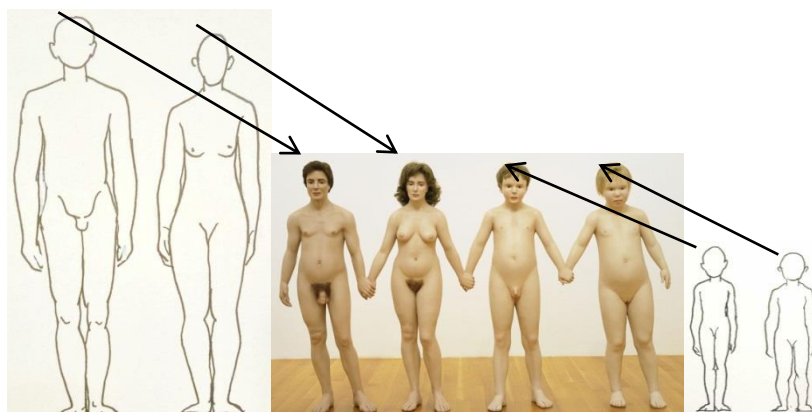
เข้าถึงเมื่อ 20 ธันวาคม 2559

ผลงานชิ้นนี้มีความพิเศษมาก ศิลปินใช้วิธีการย่อแบบและขยายแบบเพื่อหาระดับความสูงที่เท่ากัน โดยการปรับลดขนาดและความสูงของรูปทรงพ่อแม่ให้ต่ำลงที่ 125 เซนติเมตร และปรับความสูงของรูปทรงลูกทั้งสองคนให้มีขนาดและความสูงมากขึ้นจนถึงระดับความสูงที่ 125 เซนติเมตร เช่นเดียวกัน จึงเป็นขนาดและระดับความสูงใหม่ที่ศิลปินสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อตอบสนองความคิดและจินตนาการของเขา

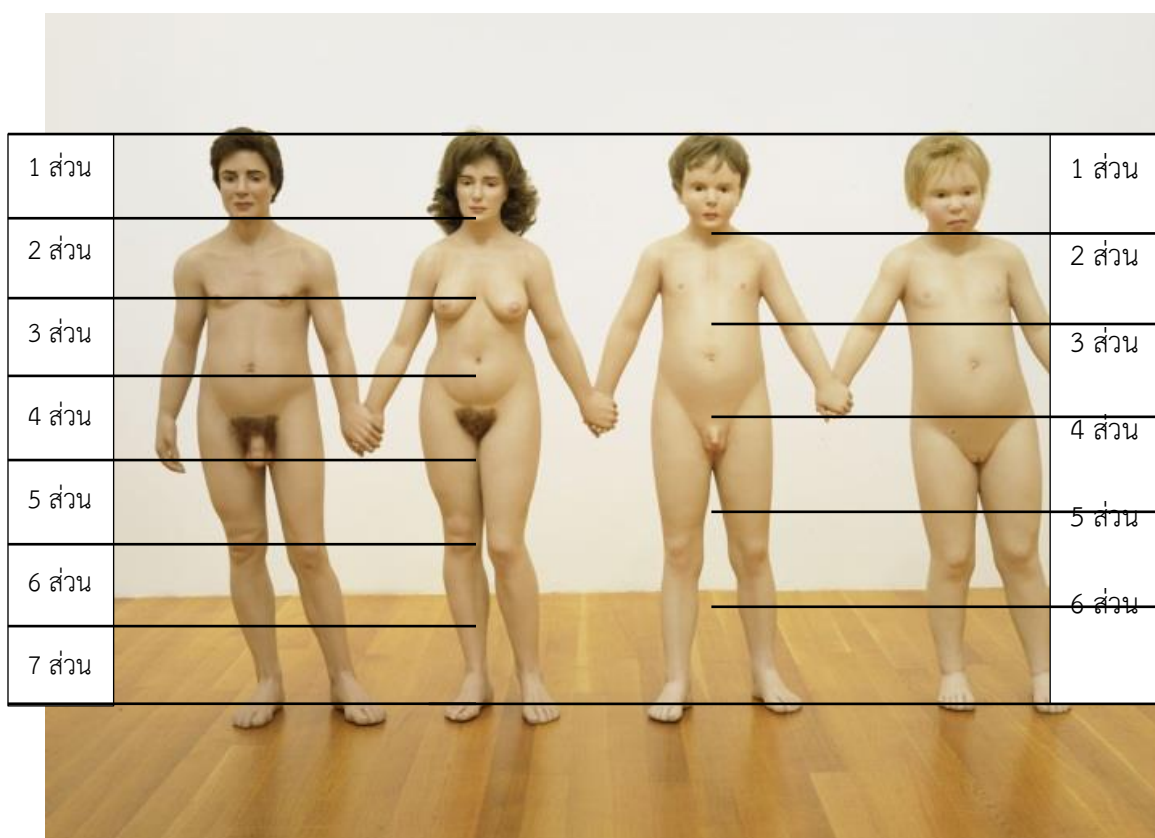
การนำเสนอด้วยการยืนเรียงกันทุกคนจับมือกัน จับมือต่อกันเหมือนลักษณะของการประจักษ์เมื่อมีตำรวจยืนกีดขวาง หรือเป็นเหมือนกับคู่รักที่กำลังเข้าพิธีสมรสยืนอยู่ตรงหน้าบาทหลวง พ่อจับมือกับแม่ แม่จับมือกับลูกชาย และลูกชายจับมือกับน้องสาว มีนัยยะที่แฝงเร้นอยู่ในการนำเสนอคือการแสดงออกถึงความแปลกประหลาดของการมีความสัมพันธ์ทางเพศในเครือญาติที่ใกล้ชิด สายตาที่สื่อๆ ร่างกายที่อ้วนเตี้ย ดูกำยำดุจสัตว์ป่า ส่วนหนึ่งเป็นการกล่าวถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นของผู้ที่มีอิทธิพลหรือชนชั้นปกครองในสังคมที่ต้องการผลทางการเมืองการปกครองและผลประโยชน์ เรื่องราวต่างๆ เหล่านี้อาจดูแล้วไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตปุถุชนและเป็นเรื่องที่น่าจะเข้าใจได้ยาก ผลงานชิ้นนี้ได้ถูกนำจัดแสดงในวิทนี เบียนเนียล (Whitney Biennial) ในปี 2536⁵

---

⁵ Calvin Tomkins, Meaning Machines, The Sculpture of Charles Ray, Accessed January 2, 2018. Available from https://charlesraysculpture-media-w2.s3-us-west-2.amazonaws.com/files/2015-0511_TheNewYorker_MeaningMachines_LR.pdf

ภาพที่ 8 แสดงสัดส่วนเปรียบเทียบ ของการลดรูปทรงพ่อแม่ และการเพิ่มขนาดรูปทรงลูกให้มีส่วนสูงเท่ากันที่ 125 เซนติเมตร

ภาพประกอบที่ 9 แสดงสัดส่วนเปรียบเทียบระหว่างสัดส่วนของผู้ใหญ่ทั้งชายและหญิงมีสัดส่วน 7 ส่วน และสัดส่วนของเด็กทั้งสองคนทั้งชายและหญิง มีสัดส่วน 6 ส่วน แต่ความสูงทั้งหมดถูกปรับให้มีความสูงเท่ากันที่ 125 เซนติเมตร

ประติมากรได้แสดงออกด้วยการใช้สัดส่วนเปรียบเทียบได้อย่างน่าสนใจมาก คิดว่าสามารถนำมาเป็นแนวทางในการสนับสนุนการศึกษาได้ ผลงานชิ้นนี้ ได้เห็นมาตั้งแต่ตอนเรียนในระดับปริญญาตรี และได้เห็นผลงานจริงที่เมืองเวนิส ประเทศอิตาลี เป็นผลงานที่สร้างความฉงนและชวนคิดได้ดีมาก ซึ่งในเวลานั้นก็ไม่ได้สนใจในเนื้อหามากนัก เมื่อทำการสร้างสรรค์ในหัวข้อคุณิพนธ์ จึงทำให้คิดถึงผลงานชิ้นนี้ของชาร์ลส์ เรย์ ได้เป็นชิ้นแรกเพราะมีศิลปินไม่มากนักที่ทำงานเรื่องสัดส่วนเปรียบเทียบ

การใช้สัดส่วน ย่อ ขยายขนาดของศิลปินเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก ศิลปินไม่ได้ให้ความสำคัญมากนักกับความถูกต้องของกายวิภาคและความงามในสรีระมนุษย์ อาจเป็นเพราะการที่ไม่ต้องการให้ผู้ชมยึดติดกับความงาม ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ใช่สาระของผลงานที่ศิลปินต้องการนำเสนออีกเป็นได้ การได้มองข้ามความงามภายนอกไปบ้างทำให้ผลงานศิลปะเกิดรสที่กลมกล่อมไปอีกแบบหนึ่งซึ่งคงต้องประกอบกับบริบทสมัยส่วนบุคคลด้วย

อีกแนวทางหนึ่งของศิลปินที่เป็นศิลปินที่จัดอยู่ในกลุ่มหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) ในแง่ศิลปะ (และความคิด) ของ Postmodern มักไหลย้อนกลับและมีสำนึกของตนเอง เปราะบางและไม่ต่อเนื่อง (โดยเฉพาะโครงสร้างการบรรยายความ) ชัดแจ้ง ในเวลาเดียวกัน และการเน้นรื้อเปลี่ยนโครงสร้าง ย้ายความเป็นศูนย์กลาง ตัดสิทธิ์ความเป็นประธาน⁶ การไม่ระบุแนวความคิดที่ชัดเจน มักสร้างผลงานให้เกิดคำถาม การถกเถียงอย่างไม่มีบทสรุปที่ชัดเจน และเปิดโอกาสให้เกิดการตีความของผู้ชมเองโดยการใช้วิจารณ์ญาณประสบการณ์ ของตนในการชมผลงานได้โดยไม่มีข้อถูกผิดแต่อย่างใด ซึ่งในผลงานชิ้นนี้ก็เช่นเดียวกัน ศิลปินไม่ระบุเรื่องราวที่นำเสนออย่างไม่ชัดเจนถือเป็นวิธีการที่เกิดขึ้นในยุคสมัยที่ผู้คนไม่ต้องการพูดเรื่องราวต่างๆ โดยเฉพาะเรื่องส่วนตัวอย่างตรงไปตรงมาก็เป็นได้

3.1.4 Nina Levy ผลงานที่นำมาศึกษาวิเคราะห์ “Toss”

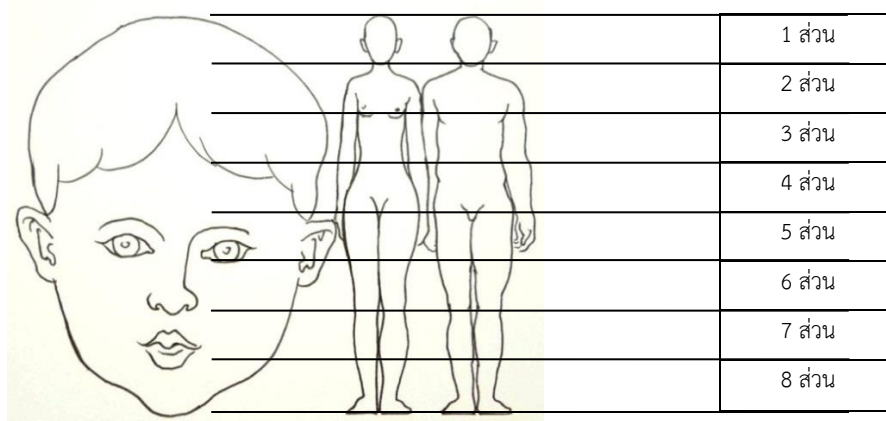
ภาพประกอบที่ 10 “Toss” (Front View), 2006, 6'x4'x20', Polyester resin oil paint.

ที่มาของภาพ : <http://ninalevy.net/artwork/2161009-Toss-Front-View.html>

เข้าถึงเมื่อ 20 ธันวาคม 2560

⁶Mary Klages, *Postmodernism*, แปลโดย สมเกียรติ ตั้งนโม, เข้าถึงเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2561, เข้าถึงได้จาก <http://pioneer.chula.ac.th/~yongyudh/papers/postmodern.htm>

การสร้างสรรค์ผลงานชิ้นนี้บนความคิดที่ว่า ลูกเป็นสิ่งที่สำคัญมากของครอบครัวที่จะต้องปกป้องดูแลเลี้ยงดูไปให้ได้ ถึงแม้ว่าจะเป็นเรื่องที่ยากลำบากเพียงใดก็ตาม จากงานชิ้นนี้จะเห็นได้ว่ามีรูปทรงของแม่และพ่อไว้หัวทั้งคู่ กำลังทำโยนหัวของลูกให้กันและกันเพราะไม่สามารถบอกได้ว่าใครจะโยนให้ใคร หรือใครจะเป็นฝ่ายรับสามารถมองได้ทั้งสองนัย แต่เป็นการแสดงออกถึงความพยายามช่วยกัน รับเข้ามาหาภาระที่ใหญ่และสำคัญนี้ซึ่งแทนด้วยหัวของลูกชายที่ถูกขยายใหญ่ขึ้นกว่าเดิมมากแต่ขณะที่ลำตัวของพ่อและแม่มีขนาดเท่าคนจริงที่เต็มเพื่อเป็นการเน้นย้ำถึงความสำคัญของลูก และสะท้อนให้เห็นถึงความเสี่ยงที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาเหมือนการแสดงกายกรรมที่ชีวิตแขวนอยู่บนที่สูง

ภาพประกอบที่ 11 แสดงสัดส่วนเปรียบเทียบระหว่างรูปทรงลูกกับรูปทรงพ่อแม่ ที่รูปทรงลูกถูกขยายให้มีขนาดใหญ่ขึ้นที่ความสูงเท่ารูปทรงพ่อแม่

ศิลปินสร้างภาวะใหม่ทางประติมากรรมที่น่าสนใจมาก คือการทำให้รูปทรงขนาดใหญ่เกิดความรู้สึกเบาลอย ด้วยกิจกรรมการโยนที่เกิดขึ้น อีกทั้งมีการตัดทอนรูปทรงหัวของพ่อแม่ และเพิ่มขนาดหัวของลูกที่ไม่มีลำตัว ถือเป็นการจัดการรูปทรงที่มีการเน้นความสำคัญด้วยการใช้สัดส่วนเปรียบเทียบที่น่าสนใจมาก การแสดงออกดังกล่าวนี้แสดงถึงประสบการณ์ของศิลปินที่มีความสามารถสูงทำให้เกิดเอกภาพของการเปรียบเทียบขนาดสัดส่วนของร่างกายของพ่อแม่กับหัวของลูก และการแทนที่สิ่งที่ขาดหายไปคือพ่อแม่ไม่มีหัวแต่ลูก มีแต่หัวไม่มีตัว เป็นการใช้ทัศนธาตุที่สอดคล้องกันในภาพเดียวกันได้อ่านอย่างน่าสนใจ

สรุปวิเคราะห์เปรียบเทียบผลงานประติมากรรมที่มีการใช้สัดส่วนเปรียบเทียบ

การใช้สัดส่วน เปรียบเทียบ	Pieta of St.peter	พ่อพระของลูก	Family romance	Toss
1.เพื่อตอบสนอง แนวความคิด	ขยายขนาดพระ แม่มาทำให้เกิด ความแข็งแรง ลด ขนาดของพระ เยซูทำให้เกิด ภาวะความด้อย กว่า สำคัญน้อยกว่า	ขยายขนาด รูปทรงของพ่อ และลูกให้ใหญ่ ขึ้น แต่รูปทรงทั้ง สองยังคงมีขนาด ที่สัมพันธ์กันตาม ตามขนาด สัดส่วนของกาย วิภาค	ขยายรูปทรงของ พ่อแม่และลด ขนาดรูปทรงของ ลูกทั้งสอง เพื่อ ทำให้เกิด ความรู้สึกถึง ความเท่ากัน อย่างน่า ประหลาด	ขยายขนาดของ รูปทรงหัวของ ลูกให้ใหญ่ขึ้น ประมาณ 8 เท่า โดยมีขนาด ความสูงเท่ากับ ส่วนสูงของพ่อ แม่ที่ยังคงเป็น ขนาดเท่าจริง เพื่อการเน้น คุณค่าของลูก
2.เพื่อคุณค่าทาง ความงาม	เป็นความงาม และความสัมพันธ์ ของสัดส่วนทาง กายวิภาคที่ สอดคล้องกับ เรื่องราว	การขยายขนาด ทำให้เห็น ปริมาตรของ รูปทรงชัดเจนขึ้น และเหมาะกับการ ติดตั้งนอก อาคาร	เป็นผลงานที่ไม่ เน้นทักษะการ ปั้นให้สวยงาม แต่ความงาม เกิดขึ้นจาก มุมมองทาง ความคิดเรื่อง ของความรัก	เป็นการกระตุ้น อารมณ์ ความรู้สึกรักลูก ให้เด่นชัดมาก และเป็นเรื่องที่ ค่อนข้าง สะท้อนอารมณ์
3.เพื่อเป็นการ สร้างสรรค์สิ่งใหม่ ให้เกิดขึ้นใน ผลงาน ประติมากรรม	เป็นวิธีการ แสดงออกที่ใช้ เน้นความสง่างาม ของรูปทรง	มุ่งเน้น ความสำคัญของ โครงสร้างสัดส่วน ที่เปรียบเทียบกัน โดยไม่มี รายละเอียดของ รูปทรงทั้งสอง	เกิดสิ่งใหม่ขึ้นใน ผลงานอย่าง ชัดเจนมากโดย ใช้สัดส่วนเพื่อ เปรียบเทียบเพื่อ แสดงสิ่งที่เท่ากัน ที่เกิดขึ้นใหม่	เกิดมุมมองใหม่ ที่กระตุ้น ความคิด ความรู้สึกของ ความรักใน ครอบครัว

4. สรุปผลข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบ

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบเรื่องการใช้สัดส่วนเปรียบเทียบในผลงานประติมากรรมของศิลปินทั้ง 4 คน ทำให้ได้ทราบว่า วิธีการนี้สามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากสามารถตอบสนองความต้องการของประติมากรได้ดังนี้

4.1 เพื่อตอบสนองแนวความคิด

เมื่อมีการกำหนดแนวความคิดตามความต้องการของประติมากร การคิดสร้างรูปทรงที่สัมพันธ์กับแนวความคิดและเทคนิควิธีการนำเสนอจึงเป็นขั้นตอนต่อไป ดังนั้นการใช้สัดส่วนเปรียบเทียบจึงเป็นวิธีการนำเสนอหนึ่งที่สามารถใช้ตอบสนองความต้องการในเรื่องการกระตุ้นความคิดของผู้ชมได้เป็นอย่างดีเช่นในผลงาน “family romance” ของ ชาร์ล เรย์ ที่สร้างให้ทุกคนในครอบครัวมีความสูงที่ 125 เซนติเมตร ให้เกิดขึ้นเพื่อเป็นรูปทรงทางความคิดในเรื่องความสัมพันธ์ครอบครัวในมุมมองของเขา

4.2 เพื่อคุณค่าทางความงาม

การใช้สัดส่วนเปรียบเทียบในผลงานประติมากรรมที่มีการเน้นเรื่องความงามของรูปทรงหรือวัสดุเป็นวิธีการที่น่าสนใจและได้ผลทางประสาทสัมผัสสายตามากเพราะเรื่องขนาดที่มีความแตกต่างไปจากเดิมจะทำให้เกิดผลต่อความรู้สึกของคนที่มีเคยชินกับสิ่งรอบข้างที่มีความสัมพันธ์กับสรีระของตนเอง แต่เมื่อมีการปรับขนาดของสิ่งใดๆ ให้ใหญ่หรือเล็กลงกว่าเดิมความรู้สึกจึงเปลี่ยนไปทันที เช่น เมื่อสิ่งต่างใหญ่ขึ้นกว่าปกติจะทำให้เกิดความรู้สึกตนเองถูกข่มหรือทำให้สัดส่วนของตนเองเล็กลง เช่น ในผลงาน “พ่อพระของลูก” ของอาจารย์ นนทิวรรณ จันทนะพะลิน ที่มีการขยายขนาดให้ใหญ่ขึ้นเป็น 2 เท่าของคนจริง แต่ถ้าสิ่งต่างๆ เล็กลงก็ทำให้เกิดความรู้สึกว่าสิ่งเหล่านั้นอ่อนแอและเป็นสิ่งที่ควบคุมได้

วิธีการใช้สัดส่วนเปรียบเทียบสามารถใช้เน้นให้เป็นจุดเด่นได้ดีเช่นในงาน “toss” ของนีน่า เลวี มีการขยายขนาดของลูกให้มีขนาดใหญ่กว่าจริงถึง 8 เท่าเป็นต้น หรือการใช้สัดส่วนเปรียบเทียบการเน้นให้มีความสัมพันธ์กับแนวความคิดเช่นในผลงาน “family romance” ของ ชาร์ล เรย์ ที่สร้างให้ทุกคนในครอบครัวมีความสูงที่ 125 เซนติเมตรเท่ากันของเป็นต้น

4.3 เพื่อเป็นการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ให้เกิดขึ้นในผลงานประติมากรรม

สิ่งใหม่ถือเป็นความสำคัญในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ การใช้สัดส่วนเปรียบเทียบเป็นทัศนธาตุหนึ่งที่สามารถนำมาใช้สร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งใหม่ได้เช่นผลงาน “Pieta of st. Peter” ของมิเกลันเจโล มีการใช้สัดส่วนของพระแม่มารี 9.8 ส่วนและพระเยซู 9 ส่วน จึงเป็นความสัมพันธ์ใหม่เกิดขึ้นที่ไม่ได้เหมือนจริงแต่มีความเป็นอุดมคติสูง

ในผลงาน “family romance” ของ ชาร์ล เรย์ มีการสร้างสรรค์ให้ทุกคนในครอบครัวมีขนาดความสูงเท่ากันทั้งหมด เป็นรูปทรงที่เกิดขึ้นใหม่ เป็นวิธีการเปรียบเทียบสัดส่วนแบบใหม่ที่ใช้ผลงานประติมากรรมรองรับความคิดของประติมากรอย่างสมบูรณ์

การใช้ความคิดสร้างสรรค์มีความสำคัญดังที่มีผู้กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ เป็นคุณสมบัติที่อยู่ในตัวบุคคลที่เชื่อมโยงระหว่างประสบการณ์ ไปสู่การค้นพบสิ่งใหม่ๆ ให้เกิดรูปแบบทางการคิดต่างๆ ที่แปลกใหม่เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุคนั้นหมายความว่าความคิดสร้างสรรค์มีความจำเป็นและมีความสำคัญกับมนุษย์รวมทั้งสร้างความโดดเด่น ให้มีความแตกต่างจากบุคคลอื่น เพราะการแข่งขันบนโลก

ปัจจุบันวัดระดับที่ความคิดอันแปลกใหม่ แต่หากยังใช้ความคิดในรูปแบบเดิมๆ เราคงต้องย่ำอยู่กับที่และอาจตามบุคคลส่วนใหญ่ในโลกไม่ทัน ดังนั้น ความคิดสร้างสรรค์จึงเป็นลักษณะหนึ่งของความคิดที่มีความสำคัญต่อมนุษย์ในทุกยุคทุกสมัยและยิ่งทวีความสำคัญในโลกยุคปัจจุบัน⁷

5. ผลการดำเนินงาน (องค์ความรู้ที่ได้)

เมื่อทำการศึกษาผลงานของศิลปินทั้ง 4 คน ทำให้ได้ทราบว่าถึงการใช้สัดส่วนเปรียบเทียบที่มีความสัมพันธ์กับแนวความคิด ความงามที่ลงตัวใหม่เพื่อเป็นการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ให้เกิดขึ้นในผลงานประติมากรรม จึงนำมาสู่กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมในหัวข้อ “ชีวิตพ่อ การปกป้องจากลูก” มีแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานคือ การตั้งแนวความคิดว่า ชีวิตเมื่อมีลูกมีครอบครัวทำให้ชีวิตเกิดความอบอุ่นมากขึ้น ทำให้เกิดความรู้สึกว่าลูกเป็นผู้ทำให้ชีวิตมีความปลอดภัยมากขึ้น จึงใช้การเปรียบเทียบสัดส่วนเพื่อเป็นการทำให้เน้นถึงความคิดดังกล่าวด้วยการขยายขนาดของลูกให้ใหญ่ขึ้น 2 เท่า และลดขนาดของพ่อให้เล็กลง 2 เท่า การเพิ่มขนาดหรือลดขนาดลง 2 เท่า นั้นเป็นการทำให้เห็นความแตกต่างมากกว่าปกติเพื่อการสร้างอารมณ์ความสุข สนุกสนานและอารมณ์ขันให้เกิดขึ้นในผลงานประติมากรรม แต่ด้วยวัสดุหินอ่อนที่มีความแข็งจริงจึงก็สามารถทำให้เกิดความรู้สึกที่กลมกล่อมใหม่ได้ โดยมีผลงาน 3 ชิ้น ดังนี้

“เหาะ” 80x 90x 175 เซนติเมตร, หินอ่อน, 2561

⁷ ณัฐวรรณ เณลิสมสุข, การสร้างสรรค์ทางทัศนศิลป์: ส่งเสริมจินตนาการเรียนรู้, Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ ปีที่ 10, ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม – เมษายน 2560 , หน้า 2010

“ในอ้อมกอด”, 80x 100x 90 เซนติเมตร, หินอ่อน, 2561

“ไขในหิน”, 1400x 150x 90 เซนติเมตร, หินอ่อน ดินเผา , 2561

6. บทสรุป

6.1 การสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมรูปทรงมนุษย์ที่ใช้สัดส่วนเปรียบเทียบเป็นวิธีการที่ใช้กันมาอย่างยาวนานและเป็นวิธีการที่เหมาะสมกับการแสดงออกด้วยรูปทรงที่เป็นมวลปริมาตรมากกว่าการแสดงด้วยโครงสร้างหรือวิธีการอื่นๆ

6.2 ผลงานประติมากรรมที่มีการใช้สัดส่วนเปรียบเทียบมักต้องมีผลงานเป็น 2 หน่วย ขึ้นไปเพื่อการเปรียบเทียบที่มีประสิทธิภาพ

6.3 ผลงานประติมากรรมมักมีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับเรื่องของความรักความผูกพัน หรือความสัมพันธ์กันของรูปทรงเช่นในผลงานทั้ง 4 ชิ้น ที่ได้กล่าวถึง

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

ชลูด นิ่มเสมอ. องค์ประกอบทางศิลปะ. กรุงเทพฯ: บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2531.

นนทิวรรณ จันทนะผะลิน. เจาะท่อนแห่งความปรารถนา. การแสดงผลงานประติมากรรม ณ หอศิลป์
คณะจิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ,
25 มิถุนายน- 13 กรกฎาคม 2554. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์ปรินต์ติ้ง, 2544.

ภาษาต่างประเทศ

Sala, Charles. *Michelangelo sculpture painter architect*. Italy: Bayard Presse S.A., 1996.

บทความออนไลน์

Ray, Charles. **Sculpture**. Accessed June10, 2017. Available from

<https://www.charlesraysculpture.com/collections/family-romance/>

Levy, Nina. **Sculpture and Photographs**. Accessed June10, 2017. Available from

<http://ninalevy.net/artwork/2161009-Toss-Front-View.html>

Klages, Mary. **Postmodernism**. แปลโดย สมเกียรติ ตั้งนโม. เข้าถึงเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2561. เข้าถึงได้จาก

<http://pioneer.chula.ac.th/~yongyudh/papers/postmodern.htm>

ณัฐวรรณ เกลิมสุข. การสร้างสรรค์ทางทัศนศิลป์: ส่งเสริมจินตนาการเรียนรู้. เข้าถึงเมื่อวันที่ 5 มกราคม
2561. เข้าถึงได้จาก <https://www.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/109089>.

การสัมภาษณ์

นนทิวรรณ จันทนะผะลิน. ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม). สัมภาษณ์, 30 พฤษภาคม 2559.